

Rett og urett

Spalten omhandler juridiske forhold av betydning for leger. Ideer og innlegg sendes tidskriftet@legeforeningen.no

Unntak fra legers taushetsplikt

Leger må være seg bevisst sin rolle ved kontakt med politiet. For politiet kan det lette etterforskningen om pasientopplysninger kan benyttes. Det kan også være i pasientens og samfunnets interesser med slik informasjonsutveksling.

En liberal bruk av pasientopplysninger vil imidlertid svekke tillitsforholdet mellom befolkning og helsepersonell/helsevesenet. Legen har taushetsplikt med mindre det foreligger en situasjon beskrevet i lovgivningen som gir grunnlag for å utlevere informasjon. Det er flere unntak fra kravet om taushetsplikt; unntak som utløser opplysningsplikt, og unntak som gir opplysningsrett/taushetsrett.

Som hovedregel har leger og annet helsepersonell taushetsplikt overfor politi, jf. helsepersonelloven § 21. Noen opplever at det strider mot den alminnelige rettsfølelsen at personer som har gjort handlinger som er belagt med straff, blir «beskyttet» av helsevesenet, for eksempel når innbruddstyven oppsøker helsetjenesten for å få hjelp med kutt som oppstod ved knusing av vindu. Taushetsplikten er basert på et verdivalg med langvarig historisk tradisjon, hvor kjernen er at enhver innbygger skal kunne oppsøke helsevesenet uten frykt for at legens rolle er en annen enn å hjelpe. Lovgiver har imidlertid sett det som nødvendig å kunne tilside sette taushetsplikten i konkrete situasjoner der andre hensyn må ha forrang. Nedenfor gis det en gjennomgang av de viktigste unntakene for legers samhandling med politiet. I en senere artikkel omtales tenkte og konkrete situasjoner der leger må ta stilling til om pasientopplysninger skal eller kan gis til politiet. En inngående behandling av temaet er gitt i boken *Jus for leger* (1).

Opplysningsplikt

I lovgivningen pålegges legen opplysningsplikt i enkelte sammenhenger, dersom kriteriene i loven er oppfylt. Det betyr at legen ikke lenger har plikt til

å beholde taushet, men derimot en plikt til å utlevere informasjon i samsvar med bestemmelsen.

For å avverge alvorlige skader

Dersom det foreligger en situasjon der informasjon er nødvendig for å avverge alvorlig skade på person eller eiendom, skal leger eller annet helsepersonell utlevere informasjon, jf. helsepersonelloven § 31. Denne bestemmelsen er ny og gjelder både overfor politi og andre nødetater for å verne om liv og helse eller for å hindre store materielle skader.

Det kan være nødvendig med bistand for å sikre et skadested mot ytterligere skader, for eksempel ved avskjerming av trafikk etter en trafikkulykke. Ved ulykker/katastrofer kan opplysningsplikt til flere nødetater utløses, for eksempel til brannvesenet. Varslingsplikten gjelder kun overfor den etaten som kan gi nødvendig bistand. Det skal ikke gis opplysninger utover det som er nødvendig for å avverge potensiell skade.

Hvilken kunnskap må helsepersonell ha før varslingsadgangen og varslingsplikten inntreffer? Ut fra ordlyden i bestemmelsen forutsettes en viss kunnskap om situasjonen. Formålet med bestemmelsen tilsier at det ikke kan kreves visshet om situasjonen. Tidsbruken i en akutsituasjon er ofte avgjørende for i hvilken grad alvorlige konsekvenser kan forebygges, noe som tilsier at det ikke kan stilles store krav til undersøkelser. Det må være tilstrekkelig at det gjøres visse adekvate forsøk på å få klarhet i situasjonen ved spørsmål til innringeren. Den erfaring man har med ulike situasjoner, vil også ha betydning for

hvordan den vurderes, for eksempel at det er behov for å sikre et skadested etter et trafikkuhell i tettbygd strøk for å motvirke nye skader.

Avverge gjentakelse av alvorlig forbrytelse

Etter § 139 i straffeloven (lov av 22. mai 1902 nr. 10) er enhver borger pålagt opplysningsplikt til politiet for å avverge *gjentakelse* av alvorlige forbrytelser som er oppregnet i bestemmelsen. Bestemmelsen forutsetter at det allerede er begått en straffbar handling, og at det er nødvendig å avverge nye tilsvarende handlinger. Bestemmelsen håndheves av påtalemyndigheten og domstolene, slik at lovbrudd innebærer strafferettslige sanksjoner. Bestemmelsen omfatter forbrytelser mot rikets sikkerhet og allmennfarlige forbrytelser som ildebrann, sprengning, oversvømmelser, flykapring og liknende. Alvorlige forbrytelser mot enkeltpersoner, som voldtekt, incest, grov legemsbeskadigelse og drap, er også omfattet.

Opplysninger om skikket for førerkort

Etter helsepersonelloven § 34 har leger, psykologer og optikere en særskilt plikt til å opplyse politiet eller de offentlige myndighetene som utsteder førerkort for motorvogn/luftfartøy, om pasienter som har førerkort, men som ikke ansees fysisk eller psykisk skikket til å kjøre bil eller føre luftfartøy. Personer som ikke tilfredsstiller helsekravene, skal få sitt førerkort inndratt. Med helsemessige krav menes de kravene som stilles for å sikre at personer som fører motorvogn eller luftfartøy, gjør det på en forsvarlig måte. Kravene til fører av motorvogn er presisert i førerkortforskriften. Vegtrafikkloven har også bestemmelser som stiller helsemessige krav til førere av motorkjøretøy.

Hovedregelen er at legen først skal forsøke å få pasienten selv til å melde fra om sin tilstand. Dersom pasienten ikke følger legens oppfordring, utløses det en plikt for legen til å melde fra om forholdet. Vilkåret er at den aktuelle personen ikke oppfyller nødvendige krav som stilles til forsvarlig ferdse med ovennevnte fartøy. Det kan være fysiske forhold, som svekket syn, blindhet, svekket motorikk, svekket evne til oppmerksomhet og oppfattelsesevne. Av psykiske forhold kan nevnes psykoser, vrangforestil-

linger og rusmiddelmissbruk. Personer kan også ansees uskikket dersom det er vedvarende risiko for plutselige endringer i den fysiske eller psykiske tilstanden, for eksempel ved epileptiske anfall.

Opplysningsplikten inntrer når tilstanden ansees å være av en viss varighet. Det er ikke krav om at den må ansees varig, men derimot «ikke kortvarig». Selv en helsemessig tilstand som er antatt ikke-varig, for eksempel noen uker, kan tilsi at vilkåret for å gi opplysninger er oppfylt. Dersom tilstanden er kortvarig, må pasienten gjøres oppmerksom på at han eller hun i en viss periode må avholde seg fra å føre motorvogn og luftfartøy.

Unaturlig dødsfall

Leger skal melde fra til politiet (og fylkeslegen) om såkalte unaturlige dødsfall. Denne plikten er regulert i helsepersonelloven § 36 tredje ledd. Det fremgår av forskriftene at underretningen kan gis personlig eller telefonisk til nærmeste politimyndighet. Dersom meldingen gis muntlig, skal det i ettertid gis en skriftlig melding på et fastsatt skjema. På legens erklæring om dødsfall skal det også anmerkes dersom det er gitt muntlig melding til politiet.

Unaturlige dødsfall er i all hovedsak definert som uventede eller uforklarlige dødsfall påvirket av andre forhold enn avdødes helsetilstand og der legen har grunn til å anta at det er forårsaket av en persons handling eller unnlatelse av å handle. Det tas først og fremst sikte på å få klarhet i om dødsfallet er forårsaket av en kriminell handling, for eksempel drap, legemsbeskadigelse, «svikt» i arbeidsforhold eller «svikt» i forbindelse med helsehjelp, for eksempel i forbindelse med et kirurgisk inngrep, bruk av legemidler eller oppfølgingen av en pasient. Bestemmelsen omfatter også meldeplikt dersom dødsfallet skjer i forbindelse med soning eller militærtjeneste.

Hva som regnes som unaturlige dødsfall, er nærmere beskrevet i forskriften § 2. «Unaturlig» knyttes i hovedsak til de forholdene som forårsaker dødsfallet – at dødsfallet er påvirket av en ytre faktor. Dersom en pasient dør av en ukjent årsak og det skjer uventet, skal det også meldes som unaturlig, slik at dødsårsaken kan granskes nærmere. Det samme gjelder ved funn av lik som ikke er identifisert.

Opplysnings- og taushetsrett

I loven er det bestemmelser som gir legen adgang til å utlevere opplysninger, men ingen plikt. I denne situasjonen er taushetsplikten opphevet, men legen kan velge å beholde taushet.

Det er ikke politiet som avgjør om journalopplysninger skal leveres ut.
Foto Ken Opprann/SCANPIX

Samtykke

Pasienten kan samtykke til at legen gir opplysninger til politi, jf. helsepersonelloven § 22. I denne situasjonen kommer legen i en situasjon med opplysningsrett og taushetsrett. Det foreligger ingen plikt, verken til å beholde taushet eller til å levere ut informasjon.

Tungtveiende private eller offentlige interesser

Legen kommer i en tilsvarende situasjon dersom det foreligger «tungtveiende private eller offentlige interesser» for å gi informasjon, jf. helsepersonelloven § 23 nr. 4. Tidligere het dette «særlige grunner» og var regulert i legeloven § 31. I og med at § 23 nr. 4 innebærer en videreføring av tidligere bestemmelse i legeloven § 31 andre ledd («særlige grunner»), vil uttalelser i henhold til denne bestemmelsen belyse innholdet i bestemmelsen.

Opplysninger etter en persons død

Taushetsplikten gjelder også etter en pasients død. I helsepersonelloven § 24 er det angitt grunnlag for at denne kan vike, slik at legen har opplysnings- og taushetsrett. I hovedsak gjelder dette dersom det foreligger «viktige grunner» med utgangspunkt i «avdødes antatte vilje». Legen må også i denne situasjonen ha pasientens interesser klart for seg – og motvirke at det leveres ut opplysninger unødvendig. Dersom legen har opplysninger som kan belyse dødsfallet, for eksempel betroelser om å være utsatt for trusler, må det i alminnelighet antas at pasienten ville ønsket at legen gav politiet denne informasjonen. Legen må imidlertid ikke levere ut mer informasjon enn strengt nødvendig, dvs. redigert informasjon.

Legen som sakkyndig

Leger kan opptre som sakkyndig overfor politiet for eksempel ved undersøkelse av en siktet som ledd i etterforskningen. Forutsetningen er da at det ikke har oppstått en behandlerrelasjon, at det foreligger samtykke fra den berørte om å bli undersøkt, eller at det er lovgrunnlag for å pålegge slike undersøkelser. I vegtrafikkloven er det inntatt et forbud mot å føre motorvogn i påvirket tilstand (§ 22) og et krav om at motorvognførere skal avgi utåndings- og blodprøve ved mistanke om slik påvirkning (jf. § 22 a).

Leger, sykepleiere og bioingeniører kan pålegges å ta disse prøvene, jf. helsepersonelloven § 12. Når denne plikten kommer til anvendelse, opptreer legen som sakkyndig for politiet, det vil si når det ikke er oppstått en behandlerrelasjon mellom legen og pasienten. Dette skillet kan illustreres ved at politiet må bringe personer til legen for å få foretatt nærmere angitte kontroller, for eksempel blodprøve av en promillemistent. Politiet kan derimot ikke kreve at legen henter ut informasjon ved prøvetaking av pasienter som allerede er innlagt i sykehus. Der det har oppstått et behandler-pasient-forhold, har legen taushetsplikt, med mindre pasienten samtykker eller det foreligger et annet særskilt rettsgrunnlag for å fravike taushetsplikten (helsepersonelloven § 22 f). Helsepersonelloven § 12 er ikke angitt som et slikt unntak.

Anne Kjersti Befring

anne.kjersti.befring@legeforeningen.no
Den norske lægeforening
Postboks 1152 Sentrum
0107 Oslo

Litteratur

1. Befring AK, Ohnstad B, Grytten N. Jus for leger. Oslo: Høyskoleforlaget, 2002.